

2009D54851

31 371

Kredietcrisis

VERSLAG VAN EEN SCHRIFTELIJK OVERLEG

Vastgesteld 6 november 2009

Binnen de vaste commissie voor Financiën hebben enkele fracties de behoefte om over de brief van de minister van Financiën d.d. 28 september 2009 over openbaarmaking van de uitkomsten van de stresstest die De Nederlandsche Bank heeft uitgevoerd op banken en verzekeraars in de Nederlandse financiële sector (Kamerstuk 31 371, nr. 257), enkele vragen en opmerkingen voor te leggen.

De vragen en opmerkingen zijn op 6 november 2009 aan de minister van Financiën voorgelegd. Bij brief van ... zijn ze door hem beantwoord.

De voorzitter van de commissie,
Blok

De griffier van de commissie,
Berck

I. Vragen en opmerkingen vanuit de fracties

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van het CDA

De leden van de CDA-fractie hebben met bijzondere belangstelling kennisgenomen van de openbaarmaking van de uitkomsten van de stresstesten van de financiële sector. Deze leden zijn ervan op de hoogte dat De Nederlandsche Bank (DNB) al een aantal jaar dergelijke stress-testen publiceert in haar Overzicht Financiële Stabiliteit dat twee maal per jaar verschijnt. Zou de minister kunnen aangeven of DNB ook de effectiviteit van dergelijke stresstesten heeft geëvalueerd? Zou de minister een historisch overzicht kunnen geven van alle gehouden stresstesten en de hierbij gebruikte parameters? We hebben immers de afgelopen jaren ook in de realiteit een stress-scenario meegemaakt. Hoe verhouden de uitkomsten van historische stresstesten zich tot de realiteit van de afgelopen jaren?

De toegevoegde waarde van stresstesten

Wat is volgens de minister de toegevoegde waarde van dergelijke stresstesten? Hoe mogen we de uitkomsten wel en hoe mogen we ze niet interpreteren? Kan met deze stresstesten ook niet de ongewenste indruk worden gewekt dat de Nederlandse financiële sector er goed voor staat, terwijl dit misschien niet zo direct uit de stresstest mag worden afgeleid? Hoe kijkt de minister tegen de communicatie van de uitkomsten van deze stresstesten aan?

De keuze van de variabelen

Waarom heeft DNB gekozen voor de genoemde assumpties? Waarom heeft zij niet gekozen voor forsere stress? Wat zouden de gevolgen zijn van een forse recessie in de VS, dit heeft bijvoorbeeld gevolgen voor de ALT-A portefeuille van ING (waarvan de risico's deels zijn overgenomen door de staat)? Heeft DNB ook het gebruik van meerdere variabelen overwogen?

De gebruikte grenswaarde

In de toekomst zullen de kapitaalratio's van banken naar verwachting op een hoger peil moeten liggen. Bij deze stresstest is nog uitgegaan van de huidige Bis ratio's. Zou de minister kunnen laten zien wat er gebeurt indien uit wordt gegaan, van de niet ondenkbare situatie, dat deze grenswaarden op een hoger niveau komen te liggen?

Optreden van een schok

De leden van de CDA-fractie vragen zich af in hoeverre er in dit stress-scenario rekening gehouden met het optreden van plotselinge schokken? Een geleidelijke daling van de kapitaalmarktrente naar 2% kan immers minder ernstig zijn dan een daling van 25 basispunten op een dag. Ditzelfde geldt, ceteris paribus, voor plotselinge dalingen van de aandelenindices.

Onderlinge relaties tussen de variabelen

Kan de minister aangeven wat precies de onderlinge relaties zijn tussen de variabelen van het stress-scenario? In hoeverre leidt een stijgende werkloosheid bijvoorbeeld niet tot een verdere daling van het BBP volume? Kan deze onderlinge samenhang van de variabelen er niet toe leiden dat de stress groter is dan uit dit stress-scenario volgt?

Tussentijdse ingrepen

Kan de minister verder aangeven op welke wijze rekening wordt gehouden met tussentijdse ingrepen door de Toezichthouder/Staat?

Het opdrogen van de liquiditeit

Een van de grote problemen tijdens de afgelopen financiële crisis betrof het opdrogen van de liquiditeit, dat wil zeggen dat banken elkaar onvoldoende vertrouwden, waardoor ze geen kortlopende kredieten meer aan elkaar wilden verstrekken. Op welke wijze wordt met het optreden van dergelijke effecten rekening mee gehouden in het stress-scenario?

Individuele instellingen

Uit de uitkomsten van de stresstest blijkt dat het bankwezen er in zijn algemeenheid goed voor staat. Hoe wordt de situatie van individuele financiële instellingen meegenomen in deze stresstest (zonder dat deze natuurlijk openbaar gemaakt kan worden)? Het kan immers zijn dat een financiële instelling – die zelfs mogelijk *too big too fail* is – in de problemen komt. Op welke wijze wordt daarmee rekening gehouden in deze stresstest?

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van de PvdA

De leden van de fractie van de PvdA danken de minister voor het op hoofdlijnen informeren van de Kamer over de uitvoering en uitkomsten van de stresstest voor de financiële sector. Zij hebben hierover nog enkele vragen.

Kan aangegeven worden wat de 15 grootste bank- en verzekeringsgroepen in Nederland zijn? Welk marktaandeel op de bank- en verzekeringsmarkt vertegenwoordigt deze groep? Als het gaat om bank- en verzekeringsbedrijven waarvan De Nederlandsche Bank niet de groepstoezichthouder is, is dan de kapitaalseis van de dochter in Nederland of de gehele groep in aanmerking genomen?

Hoe staat de passage «Het tekent de relatief hoge kapitaalbuffers van de sector in de uitgangssituatie 2008 (...)» in relatie tot de conclusie uit de IMF-artikel IV consultatie dat de «weighted capital ratios are comfortable, but most Dutch banks-like several European counterparts-have relatively low equity capital»?

Deze leden hebben ook een vraag over relatieve kapitaalbuffers van banken en verzekeraars ten opzichte van elkaar. Banken kunnen in absolute zin een goede kapitaalratio hebben, maar de crisis heeft ook geleerd dat spaarders, beleggers en investeerders ook naar de kapitaalratio van een bank kijken t.o.v. andere banken. In hoeverre is dat ook onderzocht in deze stresstest? Kan de minister op dit geven nader ingaan?

Is het waar dat bij deze test niet in de boeken van banken is gedoken, zodat waarderingsproblemen onderbelicht kunnen blijven?

De leden van de PvdA-fractie hebben ook nog een vraag over het doel van de test. De test biedt duidelijkheid over de vraag of het systeem als zodanig in staat is om heftige schokken op te vangen. Maar die duidelijkheid is er niet over elke bank en verzekeraar afzonderlijk. Is De Nederlandsche Bank ook van plan om een test te doen naar voorbeeld van de Amerikaanse test, om daarmee wantrouwen richting individuele instellingen weg te nemen of te voorkomen? Wanneer beschouwt de

minister het publiceren van de uitkomsten op het niveau van individuele instellingen als een reële mogelijkheid? Hoe kijkt hij in dat opzicht aan tegen de Amerikaanse test, en kan ook juist het niet openbaarmaken leiden tot wantrouwen?

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van de SP

De leden van de SP-fractie willen graag weten of er nog andere veronderstellingen ten grondslag liggen aan de stresstests dan de vijf getallen die zijn genoemd, te weten het BBP-volume, de werkloosheidsvoet, de huizenprijzen, de prijzen van het commercieel onroerend goed en de aandelenindex. Wat is de hoogte van de AEX-stand waarvan uit wordt gegaan in 2008 als basis? Kunt u ook voor de vier andere cijfers de concrete absolute getallen noemen die als basis dienen?

Hoeveel van de 15 banken en verzekeraars zijn er positief door de stresstest heen gekomen? Is dat op basis van een rekenkundig model uitgaande van de basisveronderstellingen en een minimumnorm van 6%? Als er wordt gezegd dat de sector als geheel boven het niveau van 6% blijft, wordt daar dan ook mee bedoeld dat alle instellingen aan deze norm voldoen? Hoe verschillen de huidige stresstest van de stresstests van 5 jaar geleden? Waarom wordt er niet meer net als in die periode gekeken of de solvabiliteitsratio van de banken boven het minimum van 8% blijft? Hoe zouden de banken die test doorstaan? Is de toets op een minimumnorm van 4% voor Tier1 kapitaal gebruikelijk voor stresstests door DNB?

Er wordt gewezen op het verschil met de Amerikaanse stresstests, waarbij wordt opgemerkt dat daarbij voor alle banken geheime normen van kapitaalratio's zijn gehanteerd en min of meer gelijke verliesratio's zijn voorgeschreven. Wordt dat hier door DNB dan niet gedaan? Betekent het toepassen van maatwerk in de stresstests dat er niet alleen wordt gekeken naar de berekeningen om te bepalen of een instelling wel of niet door de stresstest heen komt? Zo ja, waar wordt dan nog meer naar gekeken?

Betekent het doorstaan van de stresstest dat er mag worden verwacht dat een bank normaliter geen staatssteun nodig heeft zolang de situatie beter blijft dan in het stress-scenario?

Zijn de stresstests ook gedaan voor DSB? Voor zover de minister zich beroept op het niet kunnen doen van uitspraken over individuele ondernemingen, geldt dat ook voor banken die al failliet zijn? Zij kunnen immers niet meer worden geschaad of bevoordeeld door uitspraken van de minister. Zo ja, wanneer of onder welke omstandigheden kan die informatie wel naar buiten worden gebracht?

Wordt er bij de stresstests ook gekeken naar bijzondere scenario's, zoals de effecten van een faillissement van de ene bank op andere banken of het effect van ophoping van kapitaal in een marktsegment door speculatie? In hoeverre zijn er in het verleden scenario's gemaakt voor de opkomst van de subprime hypotheek?

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van de VVD

De leden van de VVD-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van de openbaarmaking stresstest financiële sector. Zij zijn niet gerust op de uitkomsten en hebben hierbij de volgende vragen.

Voor iedere instelling wordt het gewenste kapitaalniveau afzonderlijk bepaald, waarbij de risico's die specifiek zijn voor een instelling, worden meegenomen. DNB kan dus ook hogere normen eisen dan de minimumnorm van 4% voor Tier 1 kapitaal. De leden van de VVD-fractie verzoeken de minister een overzicht te verschaffen (desnoods geanonimiseerd) van de verschillende normen die DNB voor de Nederlandse financiële instellingen hanteert. Deelt de minister de opvatting dat 4% resp. 6% geen goede maatstaf meer is? Wat is volgens de minister volgens de laatste inzichten wel de goede maatstaf en wat is de uitkomst van de stresstest als die maatstaf wordt gehanteerd?

De sector als geheel blijft, ook na het stress-scenario, boven het hogere niveau van 6% voor Tier 1 kapitaal. Gedurende de Algemene financiële beschouwingen gaf de regering aan geen mededelingen te mogen doen over individuele financiële instellingen. De leden van de VVD-fractie vragen, het eerdere antwoord in ogenschouw nemende, de minister te specificeren hoeveel financiële instellingen, na het stress-scenario, onder het niveau van 6% vallen. Welk percentage van de sector als geheel is dit?

Gelet op internationale ontwikkelingen in het banktoezicht is het doel om op termijn voor banken naar hogere buffers te streven, waarbij getracht wordt mogelijk procyclische effecten hiervan tegen te gaan. De leden van de VVD-fractie willen precies weten naar welke buffers op termijn wordt gestreefd en welk tijdspad hiervoor wordt genomen. Moeten de leden van de VVD-fractie het zo lezen dat deze hogere buffers Europees breed zullen worden vastgesteld en ingevoerd? Aan welke termijn moeten de leden van de VVD-fractie denken? Wordt rekening gehouden met het feit dat hogere buffers leiden tot minder ruimte voor kredietverlening waardoor herstel van de economische groei in de kiem kan worden gesmoord? Wordt hiertoe een «ingroei-model» overwogen?

De huidige kapitaalbuffers bij de banken zijn hoger dan voor de crisis. Desalniettemin stelt de IMF in het Global Financial Stability Report dat Europese banken nog fors veel meer kapitaal nodig hebben als zij willen voldoen aan de 8 en 10 procent Tier 1 kapitaal (lees: 150 en 380 miljard). De leden van de VVD-fractie zijn zich bewust van het feit dat het hier hogere percentages betreft dan de huidige minimumnorm van 4%. Desalniettemin lijkt het IMF-rapport te suggereren dat het nieuwe streefpercentage 8% tot 10% Tier 1 kapitaal is. Waarom hanteert het IMF-rapport cijfers als 8% en 10%? Als in de stresstest met deze percentages wordt gerekend, wat zijn dan de conclusies voor de Nederlandse financiële instellingen? Wat is de vertaalslag van het IMF-rapport naar de Nederlandse situatie? Kunnen alle banken het volledige bedrag uit de kapitaalmarkt halen of zal hier ook kapitaal vanuit de overheid voor verstrekt moeten worden? Kan de kapitaalmarkt, gelet op het mondiale karakter van de problematiek, hier in de huidige situatie in voorzien? Welke bedragen dienen er in geval van een nieuwe minimumnorm van 8% Tier 1 kapitaal nog te worden aangetrokken door de Nederlandse banken? Welke bedragen dienen er in geval van een nieuwe minimumnorm van 10% Tier 1 kapitaal nog te worden aangetrokken door de Nederlandse banken? Hoe zullen de banken in Europa dit kapitaal aantrekken? Zullen de Europese overheden hier nog aan te pas komen en kunt u inzicht geven in dat Europese speelveld? Hoeveel van de in het IMF rapport gesuggereerde nog benodigde bedrag van 150 miljard dollars voor 8% Tier 1 kapitaal resp. 380 mrd voor 10% is nu, twee maanden na het verschijnen van het rapport, reeds door de Europese banken opgehaald? Hoeveel van de Nederlandse financiële instellingen zouden niet kunnen voldoen aan een norm van 8% respectievelijk 10% Tier 1 kapitaal na het recent uitgevoerde stress-scenario en wat betekenen die scenario's voor hun kapitaalbehoefte?

Welke minimumnorm van Tier 1 kapitaal wordt ten tijde van de beantwoording van deze vragen in de Verenigde Staten voor de financiële instellingen gehanteerd en waar groeit dat naartoe?

Het Basel tier-1 kapitaal van ING was vlak voor de staatsteun hoger dan 8% (8,2% in 2Q08 en 8,5% in 3Q08). Toch moest er een kapitaalinjectie komen en daarna zelfs nog een tweede ronde. 8% bleek dus niet genoeg, terwijl in de stresstest van minder wordt uitgegaan. Kan de minister een doorrekening geven van de stresstest voor alle Nederlandse financiële instellingen en ook ING op basis van de feitelijke situatie in 2008, vlak voordat de banken aanklopten bij de overheid?

Recentelijk bleek ook een andere bank (DSB Bank) niet langer levensvatbaar te zijn. Hoe laat zich dat rijmen met de conclusie dat geen enkele instelling additioneel kapitaal nodig heeft? Dus terwijl de regering in de brief van 28 september jl. en gedurende de AFB nog aangaf dat geen enkele andere bank (op ABN Amro na) nog overheidssteun nodig had, ging DSB Bank ten gronde. Daar de conclusie van de stresstest niet lijkt te rijmen met dat wat de leden van de VVD-fractie zien in de werkelijkheid twijfelen de leden van de VVD-fractie aan de betrouwbaarheid van de conclusies die worden getrokken uit de uitkomsten van de stresstest. De leden van de VVD-fractie vragen de minister dit op te helderen. De leden van de VVD-fractie willen weten hoeveel Tier 1 kapitaal DSB Bank had één maand voorafgaande aan haar val? Welke norm van Tier 1 kapitaal eiste DNB begin september voor DSB bank?

Deze zomer is opnieuw een macro-stresstest afgerond waaraan de 15 grootste bank- en verzekeringsgroepen in Nederland hebben deelgenomen. De minister geeft aan dat ook middelgrote en kleine verzekeraars een macro-scenario doorgerekend hebben of gevoeligheidsanalyses hebben uitgevoerd. Pensioenfondsen zijn niet in de test betrokken. De leden van de VVD-fractie vragen de minister te beargumenteren waarom de pensioenfondsen niet in de test zijn betrokken.

Kan de minister aangeven hoe de variabelen van de tabel «stress-scenario», die de basis vormen voor de fictieve test, tot stand zijn gekomen? Kan de minister voorts aangeven hoe deze variabelen zich verhouden tot de huidige crisis. Met andere woorden, in hoeverre reflecteert deze test de werkelijkheid van de huidige crisis? Ziet er in de scenario's een variant van ernstige verdieping van de crisis, meer in het bijzonder het instorten van de woning respectievelijk commerciële vastgoedmarkt, en scenario's van een val in consumenten vertrouwen à la DSB?

De stresstest is uitgevoerd met behulp van modellen. Modellen van de economische werkelijkheid zijn ontoereikend gebleken. Daarbij heeft de president van DNB aangegeven dat de gehanteerde solvabiliteitsdrempel die tot op heden is gehanteerd onvoldoende was. De leden van de VVD-fractie vragen de minister te onderbouwen waarom hij zoveel vertrouwen stelt in de meest recente stresstest als geconcludeerd kan worden dat deze is samengesteld met behulp van ontoereikende modellen op basis van arbitraire scenario's en achterhaalde solvabiliteitsdrempels?

Welke andere EU lidstaten voeren met enige regelmaat een stresstest uit? Welke variabelen hanteerden de verschillende lidstaten voor het meest recente «stress-scenario»? Komen deze overeen met die van Nederland?

Hoe komen Nederlandse instellingen uit stresstests, vergeleken met instellingen uit andere Europese landen resp. uit de VS en Canada?

II Reactie van de minister